

Od globalnih strukturalnih promjena ka novom konceptu suvereniteta

From Global Structural Changes to a New Concept of Sovereignty

Profesor Nedžad Bašić, PhD

Human Rights Conflict Prevention Centre

Pravni fakultet, Univerzitet u Bihaću

nedžad.basic@pravnofakultet.ba

Sažetak: *Ekonomska globalizacija, koja po najraširenijem određenju obuhvata globalno kretanje roba, usluga i kapitala, što uvjetuje nove oblike i sadržine organizacije proizvodnje koja sve više izrasta u novi oblik globalne proizvodnje za globalno tržište, nije u mogućnosti u potpunosti odrediti suštinu fenomena post-moderne globalizacije. Ono što danas čini proces globalizacije ekonomskim, političkim i kulturnim fenomenom jeste prije svega rapidan rast komunikacija, rapidan rast mreže network sistema globalnih institucija i rapidan rast participanata u globalnim komunikacijama. U procesu globalizacije odvijaju se strukturalne promjene u kojima država sve više gubi poziciju nužnog faktora globalnog proizvodnog procesa, što izrasta u određujuću odrednicu fenomena globalizacije krajem 20 stoljeća. Rast velikog broja međunarodnih vladinih organizacija (IGOs), međunarodnih nevladinih organizacija (INGOs), regionalnih organizacija (EU, Pacific Asia, NAFTA), dramatičan rast MNCs i transnacionalnih komercijalnih banaka, te stalni rast međusobnog multidimenzionalnog i multipliciranog komuniciranja između ovih organizacija, korporacija i vlada država, vodi ka „rekonfiguraciji političke moći“. Politička moć se sve više difuzira, s jedne strane, između nacionalnog i subnacionalnog nivoa, dok s druge strane, difuzija političke moći sve je evidentnija između nacionalne vlade i supranacionalnih institucija i organizacija. U ovom divergentnom procesu „rekonfiguracije političke moći“, dolazi i do sve izraženije transformacije moći države ka novim kompleksnim formama upravljanja u globalnim kompleksnim političkim procesima u kojima se koncept nacionalnog teritorijalno-političkog suvereniteta sve više transformira u koncept „globalnog institucionalnog suvereniteta“.*

Ključne riječi: *Globalne strukturalne promjene, globalne sistemske mreže, efekt prelijevanja, direktna strana ulaganja, geopolitički suverenitet, globalna proizvodnja, širenje državne vlasti, dezagregacija države, globalni institucionalni suverenitet, globalni sigurnosni problemi*

Historija članka

Dostavljen: 20.08.2013.

Prihvaćen: 15.01.2014.

Abstract: *Global movement of goods, services and capital, that causes the new forms of content and organization of production, that is increasingly growing into a new form of "global production for the global market", is not able to fully define the essence of phenomenon of globalization itself. What makes the process of globalization is particularly rapid growth of communications, rapid growth of global participants and rapid growth of network system of global institutions. In the process of globalization, with a new form of communication between the growing number of participants in global relations, the structural changes taking place in which the state is losing its global position of the necessary factors of global production process. The growth of a large number of international governmental organizations (IGOs), international non-governmental organizations (INGOs), regional organizations (EU, Asia Pacific, NAFTA), the dramatic growth of MNCs, and the steady growth of mutual multidimensional and multiplication communication between these organizations, creates a process to a "reconfiguration of political power." Political power has been increasingly disseminated, on the one side, between national and sub-national level, while on the other hand, the diffusion of political power is evident among national government and supranational institutions and organizations. In this divergent process of "reconfiguration of political power", the transformation of state's power has been turned up to a new complex forms of global governance in a complex political process in which the concept of national geo-political sovereignty has been increasingly transformed into the concept of "global-institutional-sovereignty."*

Keywords: *Global structural changes, global network system, spillover effect, foreign direct investment, geopolitical sovereignty, global production, diffusion of state power, disaggregation of state, global institutional sovereignty, global security issue*

JEL Classification: K10, K19, K40

Article History

Submitted: 20.08.2013.

Accepted: 15.01.2014.

UVOD

Kako razumjeti proces globalizacije, posljedice globalizacije i kako promatrati odnose u savremenoj međunarodnoj zajednici u eri globalizacije, središnja su pitanja za studente međunarodnih odnosa.

Globalizacije nije nov fenomen u razvoju ljudske zajednice. Ovo prije svega ako se ima u vidu da se globalizacija, kako u stručnoj terminologiji tako i u svakodnevnim komunikacijama, prvenstveno vezuje za razvoj međunarodne trgovine, investicija, razvoj svjetskog tržišta, međunarodnog transporta i komunikacija, što zasigurno nisu procesi novijeg datuma.¹ Ekonomska globalizacija, koja po najraširenijem odredjenju obuhvata globalno kretanje roba, usluga i kapitala, što uvjetuje nove oblike i sadržine organizacije proizvodnje koja sve više izrasta u novi oblik globalne proizvodnje za globalno tržište, nije u mogućnosti u potpunosti odrediti suštinu fenomena post-moderne globalizacije čije se odredjenje nužno vezuje za novi oblik globalne proizvodnje.² Ono što danas čini proces globalizacije ekonomskim, političkim, ekološkim i kulturnim fenomenom jeste prije svega rapidan rast komunikacija, rapidan rast network sistema globalnih institucija, rapidan rast participanata u globalnim komunikacijama, te sve izraženije kreiranje proizvodnog procesa kao globalnog oblika proizvodnje.³

¹ "Since the modern international trading system developed in the second half of the nineteenth century, there have been three major phases of rapid growth in international trade and investment..." (P. Hirst, "The Global Economy- Myths and Realities", *International Affairs*, 3/1997, p. 411).

² J. Sachs, "International Economics", "Unlocking the Mysteries of Globalization" *Foreign Policy*, 110/1998, p. 218.

³ "The issue is not how old globalism is, but rather how 'thin' or 'thick' it is at any given time. "'Thick' relations of globalization..., involve many relationships that are intensive as well as extensive: long distance flows that are large and continuous, effecting the lives of many people. The operation of global financial markets today, for instance, effect people from Peoria to Penang. Globalization is the process by which global become increasingly thick...The degree of thickness of globalism may be giving rise to three changes not just in degree but in kind: increased density of network, increased 'institutional velocity' and increased transnational participation." (R. O. Keohane and Joseph S. Nye Jr., "Globalization: What's New? What's Not (And So What)", *Foreign Affairs*, Spring 2000, p. 108).

Stvaranje velikih lokalnih, regionalnih i transnacionalnih network sistema koji su međusobno globalno interlinkirani preko različitih oblika komunikacija između pojedinaca, grupa i zajednica, počev od kulturnih, jezičkih, profesionalnih, pa sve do vjerskih, kriminalnih, ekoloških i finacijskih, čini danas proces globalizacije intenzivnim multidisciplinarnim ekonomskim, ekološkim, finacijskim, političkim, i kulturnim mozaikom komunikacija, u kojem se odvijaju procesi dramatične transformacije međunarodne zajednice. U procesu globalizacije, gdje novi (masivni) oblik komunikacija između sve većeg broja particijanata u globalnim odnosima, odvijaju se strukturalne promjene u kojima država sve više gubi poziciju nužnog faktora globalnog proizvodnog procesa, što izrasta u centralnu odrednicu fenomena globalizacije krajem 20 stoljeća.⁴ Rast velikog broja međunarodnih vladinih organizacija (IGOs), međunarodnih nevladinih organizacija (INGOs), regionalnih organizacija (EU, Pacific Asia, NAFTA), dramatičan rast MNCs, te stalni rast međusobnog multidimenzionalnog i multipliciranog komuniciranja između ovih organizacija, korporacija i vlada država, vodi ka „rekonfiguraciji političke moći“. Politička moć se sve više difuzira, s jedne strane, između nacionalnog i subnacionalnog nivoa, dok s druge strane, difuzija političke moći sve je evidentnija između nacionalne vlade i supranacionalnih institucija i organizacija. U ovom divergentnom procesu „rekonfiguracije političke moći“, dolazi i do sve izraženije transformacije moći države ka novim kompleksnim formama upravljanja u globalnim procesima u kojima se koncept nacionalnog teritorijalno-političkog suvereniteta sve više transformira u koncept „globalnog funkcionalno institucionalnog suvereniteta“.

⁴ In both modern domestic political systems and the modern international system, the state has been the key structural arena within which collective action has been situated and undertaken, as well as exercising structural and relational power as an actor in its own right. However, the state is being not only eroded but also fundamentally transformed within a wider structural context. The international system is no longer simply a states system; rather it is becoming increasingly characterized by a plural and composite - or what I have elsewhere called "plurilateral" - structure.(1) This transformation has significant consequences for the logic of collective action. The word "globalization" often is used to represent this process of change. Globalization is neither uniform nor homogeneous; its boundaries are unclear and its constituent elements and multidimensional character have not as yet been adequately explored.(2) But by reshaping the structural context of rational choice itself, globalization transforms the ways that the basic rules of the game work in politics and international relations and alters the increasingly complex payoff matrices faced by actors in rationally evaluating their options. (P. G. Cerny, "Globalization and the Changing Logic of Collective Action," *International Organization*, Vol. 49, no. 4, Autumn 1995).

Proces globalizacije praćen je također sa visokim frekvencijama vjerske, socijalne i kulturne komunikacije, što kreira novi identitet i novi odnos pojedinca prema kulturi, naciji, politici⁵ što postupno stvara potrebu za novim globalnim institucijama koje bi bile sposobne rekonstruirati postojeće globalne podjele i izvršiti redistribuciju političke i ekonomske moći.⁶

Otuda ovako široko određenje procesa globalizacije, koji se najčešće vezuje za posljedice tehnološke revolucije, koja se posmatra kao proces mikro-ekonomskog razvoja, zahvata i procese međuzavisnosti između država, koji se determiniraju kao makro-politički proces, koji se odvija u komunikaciji između država, multinacionalnih korporacija i globalnih institucija i organizacija, kao određujućih subjekata suvremenih međunarodnih odnosa. Sa ovog aspekta određenja, proces „globalizacije“ ne bi se mogao posmatrati isključivo u formi ekonomskih, već isto tako i u formi političkih, kulturnih, ekoloških i vojnih globalnih komunikacija.⁷

Sa rastom međuzavisnosti između nacionalnih država, MNCs, međunarodnih monetarnih institucija, komercijalnih banaka i finansijskih grupa, suvremena globalizacija, koja je temeljena na tehnološkoj, ekonomskoj i informatičkoj revoluciji, izrasta u sistemski odnos koji je sposoban proizvesti tzv. "network effect", kreirajući novi lanac inovacija, kreiranje novih i širenje starih ekonomskih, socijalnih, kulturnih i ekoloških veza međuzavisnosti u suvremenim međunarodnim odnosima. Nemogućnost države da individualno i nezavisno od

⁵ R.O. Keohane, J.S.Nye Jr, p. 107.

⁶ "The global nexus of multinational corporations and international financial institutions has accumulated vast power and influence at the expense of national capitalism and state agencies." R. L. Heilbroner in M.I T. Klaire, "The New Challenges to Global Security", *Current History*, April 1993, p. 156).

⁷ « In one way or another, discussions of globalization usually highlight the question of borders, i.e. the territorial demarcations of state jurisdictions, and associated issues of governance, economy, identity and community. Around this theme of borders one can distinguish three common understandings of the term 'globalization'. The first identifies globalization as an increase of cross-border relations. The second treats globalization as an increase of open-border relations. The third regards globalization as an increase of trans-border relations. Although these three notions overlap, they also have qualitatively different emphases. The third conception is the newest and offers the most distinctive and helpful insight into contemporary world affairs. Subsequent sections of this article will therefore build on the notion that globalization involves a growing transcendence of borders ». (J. A. Scholte, "International Affairs" (*Royal Institute of International Affairs*) 1944) Vol. 73, No. 3, *Globalization and International Relations* (Jul., 1997), p. 427-452.

drugih participanta odgovori na brojne izazove koji proizvodi „network effect“ čini je visoko motiviranom da uspostavlja odnose medjuzavisnosti sa drugim participantima u globalnim odnosima, u cilju rješavanja sopstvenih izazova i problema.

"Network efekt" kreira novo globalno okruženje u kojem jedan događaj u jednom mjestu sa jednom dimenzijom može imati katalizatorski efekat na ekonomske, socijalne, kulturne ili vojne procese u drugim mjestima.⁸ U isto vrijeme to može imati kvalitetne implikacije na kreiranje međunarodnih režima /kao što su: General Agreement on Tariffs and Trade, the International Monetary Fund, World Trade Organisation –WTO, World Bank, UN, EU, / koji imaju veliki utjecaj na mogućnost rješavanja problema od interesa za državu, a koje ona sama ne može riješiti, što ima veliki efekat na dalji proces globalizacije. Ovaj odnos funkcionalne medjuzavisnosti između temeljnih interesa države, dakako samog njenog preživljavanja, i supranacionalnih-globalnih institucija i organizacija, bez čega ne bi mogla biti rješavana pitanja globalne finansijske nestabilnosti, trgovine, nejednakosti, siromaštva, gladi, ili zaštite okoliša kao i globalne zaštite prava čovjeka, čini jedan od temeljnih pokretača procesa globalizacije, koji se sve više determinira u fokusu temeljnih preduvjeta opstanka čovječanstva.

Stvaranje globalnog, otvorenog i istovremeno kontroliranog tržišta kroz proces globalizacije, vodi koordiniranom stvaranju transnacionalnih normi međunarodne birokratije, koje se stvaraju u okviru međunarodnih organizacija i institucija: Međunarodnog monetarnog fonda /International Monetary Fund -IMF/, Evropske unije /EU/, Svjetske trgovinske organizacije /World Trade Organisation, WTO/, Svjetske banke (World Bank) i dr. Ovi globalni standardi i norme sve više bivaju prihvaćene od strane države čak kada su i u suprotnosti sa njenim kratkoročnim nacionalnim interesima.⁹ Država više nije u mogućnosti da obezbjedi sama sopstveno preživljavanje. Poseban vid globalizacije ostvaruje se kroz stvaranje tzv. industrijskih saveza /Industrial Alliances/ koji nude veću sposobnost pristupa potrebnim informacijama ili tehnologijama koje su nepristupačne na nacionalnom nivou.

Kroz ekonomsku, tehnološku, kulturnu i normativnu globalizaciju stvara se novi međunarodni poredak, koji traži novi koncept preživljavanja države, dakako i novi koncept suvereniteta države.

⁸ R.O. Keohane, J.S.Nye Jr, p. 109.

⁹ A. M. Slaughter, "The Real New Order", Foreign Affairs, November/December, 1997.

Globalne strukturalne promjene i globalna struktura međuzavisnosti

Profiliranje znanja kroz sistematsko mobiliziranje znanstvenog istraživanja koje je podržano od strane države za specifične, prije svega, za vojne namjene, bilo je vukuća snaga tehnološkog i ekonomskog razvoja međunarodne zajednice u 20. stoljeću. Promjene na tehnološkom i ekonomskom planu vidno su utjecale i na strukturu političkih procesa i političkih odnosa u međunarodnoj zajednici krajem prošlog stoljeća. U novoj svjetskoj ekonomiji međuzavisnost između članica međunarodne zajednice poprima novu strukturu i novu sadržinu. Neo-kolonijalizam kao oblik inkorporacije nerazvijenih zemalja u međunarodnu zajednicu ustupa mjesto globalnoj proizvodnji, međunarodnom tržištu, trgovini i međunarodnim financijama kroz čije mehanizme dolazi do novog oblika međuzavisnosti na globalnoj razini. Zahvaljujući ovim novim mehanizmima globalizacije i najsiromašnije zemlje svijeta aktivno su uključene u globalni sistem financija, trgovine i proizvodnje kao partneri na svjetskom tržištu. Uključivanjem ovih zemalja u proces globalizacije otvaraju se nove mogućnosti rasta i razvoja siromašnih zemalja ali isto tako i nove, rafinirane, metode marginaliziranja siromašnih, te proširivanje jaza između siromašnih i bogatih.¹⁰

Implementacijom novih tehnologija i novih tehnoloških procesa od strane MNCs dolazi do suštinskih promjena u investicionoj politici, trgovini i politici planiranja i razvoja. Novi tehnološki razvoj, prije svega razvoj mikroelektronskih sistema, otvara tendencije ka nižim osnovnim investicijama, obezbjeđuje maksimalne uštede repromaterijala, odnosno sirovina, pojednostavljuje mehanizam kontrole rada, smanjuje učesće živog rada, skraćuje prazan hod tehnoloških postrojenja, obezbjeđuje kraći period reprogramiranja proizvodnje što skraćuje period specijalizacije i povećava fleksibilnost proizvodnog procesa, čime se omogućuje proizvodnja u manjim serijama i time obezbjeđuje stabilnost kvalitete proizvoda i njihove prilagodljivosti potrošačkim zahtjevima.¹¹

¹⁰ Dugoročni trendovi razvoja pokazuju da se gap između najrazvijenijih i najsiromašnijih nacija produbljuje geometrijskom progresijom. U 1820. odnos između ovih zemalja iznosio je 3:1, u 1913. odnos je bio 11:1, u 1950. taj odnos je dosegao 35:1, da bi samo za narednih 13 godina iznosio 35:1., a 1992. odnos između najbogatijih i najsiromašnijih bio je 72:1 sa tendencijom daljeg produbljanja. (1999 Human Development Report, United Nations Development Programme). See also in J. Sachs, *International Economics: "Unlocking the Mysteries of Globalisation"*, *Foreign Policy* 110/1998, reprinted in P. O'Meara at all, "Globalisation and the Challenges of a New Century", Indiana University Press, 2000, p. 217).

¹¹ R. Kaplinski, "Micro-Electronic and the Third World", *Radical Science Journal*, 55/1981.

Kroz ove promjene koje su rezultat tehnološkog razvoja i djelovanja MNCs, kao određujućih oblika organizacije i upravljanja globalnim proizvodnim procesima, uspostavlja se nova struktura odnosa između razvijenih i nerazvijenih zemalja, kao i nova struktura odnosa između rada i kapitala. U uvjetima kada su visokorazvijene zemlje obezbijedile viši stupanj tehnološke prednosti ispred nerazvijenih zemalja, strategija "liberalne ekonomije" sa ograničenjem slobodne konkurencije na globalnom tržištu izrasta u novi mehanizam produbljanja gapa između ove dvije grupe zemalja. U uvjetima globalne proizvodnje, položaju regije u kojoj se nalazi data zemlja, kao i historijski background razvoja te države, sve više dolazi do izražaja u kreiranju novog kompleksa nejednakog razvoja međunarodne zajednice.¹² Opći ekonomski rast bilježi se i u razvijenim i u nerazvijenim zemljama, sa različitim indeksom rasta zavisno o kojoj se regiji radi, što izrasta u poseban fenomen globalizacije. Ovaj fenomen različitog regionalnog indeksa rasta radja nove protivuriječnosti i uvodi svijet u nove još uvijek nerješive ekonomske, a odatle i u političke, kulturne i socijalne globalne probleme.¹³

U procesu globalizacije odnosi između razvijenih i nerazvijenih sve se više pomjeraju od odnosa u trgovini ka odnosima u proizvodnji, sa čime se i suštinski mijenja i sam odnos između razvijenih i nerazvijenih zemalja. U novom globalnom obliku proizvodnje odnos između proizvođača i potrošača je stubokom promjenjen. Globalni oblik proizvodnje nužno traži i obezbjedjenje novog oblika globalne potrošnje, što opet ima za pretpostavku obezbjedjenje nove potrošačke kulture što zahtjeva višu kupovnu moć potrošača, što traži i novi, dakako, viši životni standard i potrošača u nerazvijenim, perifernim zemljama, odnosno regijama. Traži se nova sadržina

¹² U 1820. godini gap između najbogatije i najsiromasnije ekonomije u svijetu iznosio 4:1, dok je u 1998. godini taj gap je iznosio čak 20:1.

¹³ The crucial puzzle for understanding today's vast inequalities, therefore, is to understand why different regions of the world have grown at different rates during the period of modern economic growth. Every region began the period in extreme poverty. Only one sixth of the world's population achieved high-income status through consistent economic growth. Another two thirds have risen to middle-income status with more modest rates of economic growth. One sixth of humanity is stuck in extreme poverty, with very low rates of economic growth during the whole period. First we must understand why growth rates differ over long periods of time so that we can identify the key ways to rise economic growth in today's lagging regions... The key fact of modern times is not the transfer of income from one region to another, by force or otherwise, but rather the overall increase in world income, but at different rate in different regions". (J. Sachs, 2005, "The End of Poverty", Penguin Books, p. 30-31).

obrazovanja, traži se novi državni welfare sistem u perifernim zemljama, stvara se novi socio-kulturni identitet koji nije više isključivo fiksiran za lokalni sistem vrijednosti i tradicionalne potrošačke navike. Svijet postaje sve više funkcionalno medjuzavisniji. Efekt globalne proizvodnje dramatično transformira lokalnog perifernog potrošača u veoma značajnog partnera u globalnom procesu proizvodnje.

Razvoj novih tehnologija znatno je podigao značaj intra-korporacijske suradnje posebno u mikroelektronici, kompjuterskoj industriji, telekomunikacijama, biotehnologiji, hemiji., što je vodilo brzom rastu disperzivnosti proizvodnje u svjetskim razmjerama. Tarifne barijere bile su uklonjene, što je omogućilo dramatičan rast trgovine i stranih direktnih investicija. Tržišni ugovori i sporazumi kojima se je stvarala globalna zona slobodne trgovine vodili su globalnoj deregulaciji i privatizacije.

Brzi razvoj transporta, komunikacija i informatike učinio je mogućim organizirati i koordinirati različite proizvodne procese i obezbijediti proces donošenja odluka na velikim geografskim distancama, što je omogućilo separiranje procesa donošenja odluka od procesa same proizvodnje, što je stimuliralo rapidan rast stranih direktnih investicija. Kroz globalizaciju proizvodnje u formi stvaranja velikih network sistema između različitih institucija, država i MNCs, otvorene su velike mogućnosti za tehnološke inovacije koje su vodile kreiranju novih proizvoda, smanjujući pritom rizik i poteškoće koje su povezane sa ulaganjima u sektor istraživanja i razvoja (R&D)¹⁴ Moćan razvoj novih znanja i novih tehnologije dramatično je uticao na razvoj transporta i komunikacija, te na dramatično smanjenje cijena transporta i komunikacija, s jedne strane, te na kontroliranu liberalizaciju ekonomske politike, s druge strane.¹⁵

Zahvaljujući brzom globalizaciji proizvodnje, trgovine i financija, cijena izolacije iz ovih procesa drastično raste i svaka zemlja koja izostane van ove globalne mreže biva suočena sa smrtnom opasnošću za svoj opstanak sa katastrofičnim posljedicama po sigurnosno pitanje. Prijetnja negativnim posljedicama u slučaju izostanka iz globalne integracije drastično je utjecala na politiku države, sve više prisiljavajući državu da

¹⁴ S. G. Brooks and W. C. Wohlforth, "Power, Globalization, and the End of the Cold War", *International Security*, vol. 25, 3/ 2000, p. 35-36.

¹⁵ "Cijena triminutnog telefonskog razgovora između Njujorka i Londona pala je sa \$250 u 1930. godini na svega nekoliko centi u 2001. Broj telefonskih linija preko Atlantika povećan je sa 100.000 u 1986. godini, na više od 2 miliona linija u 2001. Broj internet provajdera povećan je sa 5.000 u 1986. na preko 30 miliona u 2001". (M. Wolf, "Will the Nation-State Survive Globalisation?", *Foreign Affairs*, January-February 2001, p. 182).

izbjegava politiku izolacionizma, što će u uvjetima velike tehnološke diskrapance između razvijenih i nerazvijenih zemalja otvoriti nove političke probleme.¹⁶

U odgovoru na izazove globalizacije, nacionalne države nastoje obezbijediti šire mogućnosti kooperiranja sa MNCs, prije svega nastojeći privući strane direktne investicije, obezbijediti bolje uvjete za zajednička ulaganja domaćih sa stranim firmama /joint ventures/, obezbijediti druge komparativne prednosti, te biti što intenzivnije uključene u globalne tržišne i financijske tokove.

Kako proces globalizacije istovremeno podrazumijeva značajno jačanje globalnih, regionalnih ili bilateralnih ugovora kojima se regulira trgovinsko-investiciona politika, poreska politika, pravo intelektualne svojine, strana investiciona ulaganja, uključivanje države u proces globalizacije ima značenje i reduciranja tradicionalne regulatorne-normativne moći same države, što će se značajno odraziti na političkom i socijalnom planu.

Promjena funkcije države u sistemu strukturalnih promjena

U modernoj proizvodnji značaj zemljišta kao faktora proizvodnje u poređenju sa značajem mobilnosti kapitala, mobilnosti rada i razvojem informacija, znatno opada. Sa direktnim investicijama, mobilnost kapitala značajno supstituira mobilnost dobara. Dosežući šira tržišta sa većim absorpcionim mogućnostima na kojima fluktuiraju jeftina i više kvalificirana radna snaga, MNCs u mogućnosti su obezbijediti proizvodnu mrežu bez političke kontrole dijela stranog teritorija, što nacionalna država nije u mogućnosti obezbijediti, što njenu moć u poređenju sa MNCs znatno dovodi u pitanje.¹⁷ Međuzavisnost i globalizacija promijenili su i

¹⁶ "But if historical experience demonstrates anything, it is that integration is not technologically determined. If it were, integration would have gone smoothly forward over the past two centuries. On the contrary, despite continued falls in the costs of transportation and communications in the first half of the twentieth century, integration actually reversed course. Policy, not technology, has determined and extended the pace of international economic integration. If transport and communications innovations were moving toward global economic integration throughout the last century and a half, policy was not – and that made all the difference. For this reason, the growth in the potential for economic integration has greatly outpaced the growth of integration itself since the late nineteenth century. Globalization has much further to run, if it is allowed to do so." (Ibid).

¹⁷ "The transnational company is not totally beyond the control of national government. It must adapt to them. But these adaptations are exceptions to policies and practices decided on for worldwide markets and technologies. Successful transnational companies see themselves

strategiju preživljavanja nacionalne države. Vojni konflikti između država sve više se supstituiraju drugom vrstom konflikata koji su sve više determinirani ekonomskim integracionim procesima čiji su nosioci MNCs. Ekonomska integracija sve više supstituira ratni konflikt između država sa čime se sve više ističe nužnost integriranja ekonomskih i vojnih struktura-sistema države.¹⁸

Sa opadanjem tradicionalne moći države, sa sve izraženijim rastom moći multinacionalnih kompanija, međunarodnih institucija i međunarodnih finansijskih grupa, postupno se u pitanje dovodi i sam međunarodni sistem, čiji ugaoni kamen čine suverene države/nacije, što nužno zahtijeva i nov teoretski koncept suvereniteta države. Promjena strukture globalne proizvodnje značajno je utjecala na kulturni i civilizacijski identitet i strateško ponašanje učesnika u međunarodnim odnosima što će značajno utjecati na dramatičnu promjenu odnosa između država, posebno odnosa između velikih sila, kao i na promjenu odnosa između države i pojedinca.

Sa promjenom faktora proizvodnje i ekonomski elementi nacionalne sigurnosti postupno su se mijenjali. Geo-politički koncept sigurnosti biva postupno supstituiran sa novim tržišno-tehnološkim konceptom sigurnosti u kojem D-ram

as a separate, national entities. This self-perception is evidenced by something unthinkable a few decades ago: a transnational top management. The world's best-known management consulting firm, McKinsey & Co., for instance, through headquartered in New York, is headed by Indian. And for many years the number two man at Citibank, the only big commercial bank that has gone transnational, was Chinese. The U.S. government is trying to counteract this trend by extending American legal concepts and legislation beyond its shores. It is doing so with respect to antitrust laws, and almost uniquely American concept. It is also trying to rein in transnational companies through America laws covering torts, product liability, and corruption. And America goes to battle against transnational companies through economic sanctions against Cuba and Iraq. Although the United States is still the world's largest economic power – and likely to remain so for many years – the attempt to mold the world economy to American moral, legal, and economic concepts is futile. In a global economy in which major players can emerge almost overnight, there can be no dominant economic power.” (P. F. Drucker, “The Global Economy and the Nation-State”, *Foreign Affairs*, September-October 1997, vol. 76. no. 5, p. 168-169).

¹⁸ R. Rosecrance, “Economic and National Security: The Evolutionary Process”, p. 209-210, in *Security Studies for the 21st Century*, 1997.

memory chip i microprocessor imaju određujuću ulogu što proces proizvodnje i sigurnosno pitanje dovodi u visok stupanj međuzavisnosti.¹⁹

Mada nacionalna država i dalje ostaje glavnim međunarodnim akterom u procesu globalizacije, njen kapacitet obezbijediti uvjete sopstvenog preživljavanja nije više toliko determiniran posjedovanjem vojne sile i moći kao što je to bilo ne tako davno. Sa dobijanjem kontrole nad ekonomijom, MNCs postupno potiskuju državu kao dominantnu silu u međunarodnim ekonomskim odnosima,²⁰ namećući novi model globalnih odnosa²¹ u kojima se one pojavljuju kao samostalni pregovarački partneri ili

¹⁹ By changing factor of production economic elements of national security has been also gradually shifted Geopolitics pattern of security issue being replaced with new pattern of security in which D-ram memory chips, flat panel screens, microprocessors, CAD/CAM capabilities play principal role that make high level of interdependence between production and security matter. "Computers and computers components – processing units, memory, storage devices – continue to climb in performance while dropping in price; as they do so, they are driving a revolution in how people world-wide live, work – and make war. For cellular communications and powerful laptop computers are not just a convenience for fast moving people – they can also form the backbone of, for example, a highly redundant and robust mobile military command-control system. Technologically, the for the coming years is `diffusion`. As commercial needs and standards increasingly dominate, dual-use technology – technology with both civilian and military applications - will proliferate widely with important security implications. This will true on the large scale – where pharmaceutical know-how can be equally applicable to chemical weapons or aspirin, bio warfare toxin or antibiotics – and the small – where the realtor's cellular modem becomes the terrorist's remote detonator. (Z. Khalilzad and I. O. Lesser (eds), "Sources of Conflict in the 21st Century, Project AIR Force", Rand, 1998, p. 21).

²⁰ "These firms often have attractive assets that native once lack. They may have command of batter technology and therefore are more likely to gain and keep market shares – and also to give employment to local citizens. They may have batter access to capital, and they may have established distribution systems giving them instant access to foreign customers – and there fore to foreign exchange if they will step up a local production plant....The results of competition between states is an ongoing process of state/firm bargaining in which governments may often offer grater inducements, waive more rules and demands, to a foreign firm to enter its territory than it will to a native one to stay. The native firm, finding its market share eaten away by foreign competition , may scream for protection." (S. Strange, "The Defective State", "What Future for the State", *Deadalus*, Vol. 124, .2/1995, p. 59-60).

²¹ "Perhaps the most important is that the nature of the competition between states in the international system has fundamentally changed. The second proposition is largely consequential: as the form of competition between states has been changed, so have their nature and their behavior towards one another. The third proposition, which is hardly new of original, is that authority over society and economy is undergoing another period of

kao moćni saveznici država u pregovorima.²² Sa sve izraženijim pomjeranjem moći od vojno-političke strukture nacije-države ka tržišnoj tehnološko-ekonomskoj transnacionalnoj strukturi, mijenja se i sama priroda moći. U novom globalnom okruženju struktura moći sve više apsorbira sposobnost globalne, prevashodno znanstvene, tehnološke, ekonomske i komercijalne komunikacije, što ne čini vojni potencijal nacije-države beznačajnim, ali ga u svakom slučaju čini manje sposobnim da uspješno realizira interese nacije-države u novom globalnom okruženju u kojem se pojavljuju brojni novi i moćni akteri.

Proces globalizacije dramatično utiče na promjene prirode same moći, čija akumulacija nužno zahtjeva nove oblike djelovanja države-nacije, što vodi promjeni prirode same države, te promjeni sadržine i oblik komunikacija između država-nacija i novog globalnog oblika reprodukcije i moćnih aktera u globalnim procesima.²³

diffusion, after two or three centuries in which it become increasingly centralized in the institution of the state. The three propositions together suggest two quite important conclusions. One, based on tacit premises about the state as the most important unit of analysis, is that much of Western social science is obsolescent, if not quite out-of-date. The second – the good news – is that the three propositions may offer the basis for a Cartesian synthesis of opposed paradigms in international studies, a synthesis which could resolve, a long last, a jejune dialogue of the deaf between apparently incompatible schools of thought about international relations that has bedeviled academic discussion – and puzzled a great many student- for most of latter half of the twentieth century- (Ibid, p. 55).

²² ``When I say that the nature of the competition between states has fundamentally changed, I mean that in the past states competed for control over territory and the wealth-creating resources within territories, whether natural or man-created. Now there are increasingly competing for market shares in the world economy. In this competition, territory is no longer the main basis for health-creation, no more than the amount of land in cultivation determines the value-added output of an agricultural enterprise. Resources – water, minerals, forests, etc. – may be in asset in competition for market shares, just as the luck of them may be a constraint and a handicap... And when I say that as direct consequence of this largely economic competition, the nature of state and their behavior has changed, I mean that industrial policy and trade policy are becoming more important than defense and foreign policy.`` (Ibid, p. 55-56).

²³ ``The reasons suggested here – the accelerating rate of scientific discovery and technological change; the shift from land, labour, and capital (in that order of importance) as the key factors of production to capital, information, and energy; and the shift from production for local and national markets to worldwide markets – were structural changes. Just how these structural changes have undermined the authority and ultimately, I believe, the legitimacy of the state can be summarized in three major hypothesis, and one minor one. The first major hypothesis is that there has been a great increase in the asymmetries of state authority. In

Sam proces globalizacije po svojoj prirodi inherentno insistira na snaženju globalnih aspekata djelovanja države kako bi država mogla uspješno pratiti nove zahtjeve globaliziranog oblika proizvodnje. Kako je sama priroda djelovanja države prirodno ograničena egzistencijom drugih suverenih država sve se urgentnije iskazuje potreba za postojanjem neke vrste globalne vlade, koja bi mogla kreirati i inauguirati globalna pravila koja bi mogla da reguliraju sve izraženije globalne zahtjeve novog oblika proizvodnje.

Modeliranje globalne vlade suočavalo je međunarodnu zajednicu sa nekoliko krucijelnih problema, na koje nije bilo odgovora. Prije svega postavljalo se je pitanje odnosa između globalne vlade i individualnih sloboda, pitanje opstanka kulturnog i političkog identiteta brojnih kulturnih i političkih zajednica (država) i njihovog daljeg komuniciranja sa globalnom vladom, te pitanje principa donošenja odluka na supranacionalnoj razini od strane globalne vlade. U ovim pitanjima bile su koncentrirane sve protivrječnosti koje su proisticale iz globalnih strukturalnih promjena. S jedne strane, nužnost inauguriranja globalno-centraliziranog sistema donošenja odluka, a s druge strane, nemogućnost uspostavljanja i funkcioniranja takvog centraliziranog globalnog sistema.²⁴

Traženje rješenja za ovu centralnu dilemu globalizacije vodilo je u dva pravca. U jednom pravcu bile su koncentrirane ideje koje su tržile rješenje ove dileme u „network sistemu“ koji bi se kreirao u interakcijskom odnosu između vlada država, MNCs i globalnih nevladinih organizacija (NGO) i globalnih institucija. Ovaj model „transnacionalnog network sistema“ susreo se je sa problemom „demokratskog

other words, while the US government may have suffered some loss of authority, the loss has been to the markets, not to other states; whereas, for the other states, their vulnerability not only to the forces of world markets but also to the greater global reach of US authority has markedly increased. The second hypothesis is that some authority over less politically sensitive issues has shifted from national states to international authorities of various kinds, both interstate institutions and private and commercial organizations. There has been, one could say, an ‘upward’ shift of authority as well as the first ‘sideways’ one. The minor hypothesis – not so universally experienced – is that there has been in many states a ‘downward’ shift of authority, from central authority to local and regional authority. And the third major hypothesis is that, as result mainly of the integration of the world economy, in finance, transport, and communication, as well as production, there are some important responsibilities of political authority that no one in a system of territorially defined states is in a position fully to discharge”. (Ibid, p. 63).

²⁴ A.M. Sloughter, p. 8.

legitimiteta“ i odsustva „koncepta odgovornosti“, što je ostavljalo otvoreno pitanje djelovanja globalnih institucija i MNCs u konteksta njihovih profitabilnih interesa, što nije garantiralo efektivnost rješavanja zajedničkih globalnih problema.

U drugom pravcu bile su koncentrirane ideje koje su u prvi plan stavljale stvaranje novog globalnog „network sistema“ kroz frekventne interakcije između nacionalnih i subnacionalnih međusobno korespondirajućih institucija nacija-država, što bi omogućilo da ovaj „globalni network sistem“ razvije sopstvenu autonomiju, odgovornost i identitet svoga djelovanja u različitim segmentima globalnih odnosa, ostvarujući pritom frekventne interakcije sa drugim subjektima globalnih odnosa (NGOs, MNCs, globalnih komercijalnih banaka i sl.), djelujući kao neka vrsta „globalnog network sistema“ gdje proces donošenja odluka ne bi bio centraliziran i ne bi bio praćen prisilnom komponentom, a čija bi autentičnost i odgovornost proisticala iz njihove unutarnje nacionalne legitimnosti.²⁵ Nova priroda moći i uspostavljanje ovog „globalnog network sistema“ vodi sve izraženijoj horizontalnoj i vertikalnoj difuziji, odnosno disagregaciji nacije-države. Ovaj proces difuzije-disagregacije države ne čini državu manje ili više moćnom, manje ili više značajnim subjektom globalnih odnosa, niti pak vodi definitivnom nestajanju države-nacije iz globalnih procesa.²⁶ Međutim, ono čemu ovaj proces vodi je promjena prirode djelovanja države, koja više ne može da djeluje kao unitarna država u globalnim odnosima sa prerogativima klasičnog koncepta državne suverenosti.

Promjena prirode moći i promjena prirode djelovanja države na globalnoj ravni vodi kreiranju novog „svjetskog poretka“ kao sistema globalnog odlučivanja u kojem se kroz proces disagregacije i difuzije moći nacionalne države i drugih participanata međunarodnih odnosa obezbjeđuje novi globalni network, kroz čije se funkcioniranje

²⁵ “Government network can help address the governance tri-lemma, offering a flexible and relatively fast way to conduct the business of global governance, coordinating and even harmonizing national government action while initiating and monitoring different solutions to global problems. Yet they are decentralized and dispersed, incapable of exercising centralized coercive authority. Further, they are government actors. They can interact with a wide range of NGOs, civic and corporate, but their responsibilities and constituencies are far broader. These constituencies should be able to devise ways to hold them accountable, at last to the same extent that they are accountable for their purely domestic activity”. (Ibid, p. 11).

²⁶ F. Fukuyama, “State Building – Governance and World Order in the 21st Century”, Cornell University Press, Ithaca. New York. 2004.

obezbjedjuje mogućnost doseganja minimuma standarda zajedničkog preživljavanja i prosperiteta čovječanstva.²⁷

Pad i uspon moći nacije-države

Promjena prirode mobilnost rada, kapitala, novog sistema znanja i informacija čini suvremenu nacionalnu državu nemoćnom da potpuno kontrolira ove mobilne faktore proizvodnje, što ima određujući utjecaj na difuziju moći nacionalne države u suvremenim svjetskim odnosima.²⁸

Sa sposobnošću da efektivnije kontroliraju transfer tehnologija, monetarnu i finansijsku politiku, multinacionalne korporacije, velike komercijalne banke, globalne institucije te moćni javni mediji, koji su sposobne proizvesti i kontrolirati promjene u procesu proizvodnje, globalnih financija i globalnih političkih procesa,²⁹

²⁷ "A disaggregated world order would be a world latticed by countless government networks. These would include horizontal networks and vertical networks- networks for collecting and sharing information of all kinds, for policy coordination, for enforcement cooperation, for technical assistance and training, perhaps for ultimately for rule making. They would be bilateral, multilateral, regional or global. Taken together, they would provide the skeleton or infrastructure for global governance." (A.M. Sloughter, p. 15-16).

²⁸ "Although current capital mobility has precedents from the pre-World War I era, the composition of capital flows has changed. Short-term capital today is more mobile than ever before. Moreover, long-term flows now are somewhat differently constituted than in the earlier period. Investment in the early twentieth century took the form of tangible assets rather than intangible ones. Portfolio flows predominated over direct investment in the earlier period (that trend has been reversed since World War II); within portfolios, stocks have increased in relative importance to roughly equal bonds today. And finally, before 1914, direct investment was undertaken largely by companies investing in mining and transportation, whereas today multinational companies predominate, with a large proportion of their investment in service." (M. Wolf, p. 180).

²⁹ «Control of money, credit, and fiscal policy was one of the three pillars on which Jean Bodin, the brilliant French lawyer who coined the term sovereignty, set the nation-state in his 1576 Six Books of the Republic. It has never been study pillar. By the late 19 century the dominant currency was no longer state-minted coins or state-printed bank notes, but credit created by fast –growing privately controlled commercial banks. The nation-state countered with central bank. By 1912, when United States established the Federal Reserve System, every nation-state had its own central bank to control the commercial banks and their credit. But throughout the nineteenth century, one nation /state after another put itself /or was put/, under the control of the nonnational gold standard, which impose strict limits on the

sve značajnije zauzimaju poziciju pregovaračkog partnera sa nacionalnim državama sa čime se međunarodni /međudržavni/ odnosi sve više transformiraju u svjetske odnose, u kojima država gubi klasičnu moć utjecaja i samostalnog donošenja odluka.

Ekonomska moć MNCs sve više supstituira moć nacionalne države da kontrolira i utiče na nacionalni kapital sa čime se relevantnost nacionalne države na ekonomskom i financijskom polju dramatično mijenja.³⁰ Ekonomska moć multinacionalnih korporacija i velikih komercijalnih banaka, koje prate poslovanje multinacionalnih korporacija, sve više potiskuje određujuću ulogu nacionalne države u globalnim ekonomskim i financijskim odnosima. Imajući u vidu ogromnu količinu novca koji cirkulira na svjetskim deviznim tržištima,³¹ država više nije u mogućnosti da samostalno obezbjeđuje sopstveno snadbijevanje novcem, da kontrolira svoju deviznu i kamatnu politiku. Zahvaljujući visokom stupnju mobilnosti kapitala i radne snage, veliki procent biznisa i trgovine danas se odvija unutar i između velikih MNCs i nalazi se van domašaja kontrole države.

Moć koju ostvaruju na ekonomskom i financijskom planu pojačava rast političke moći MNCs što otvara šire okvire novog oblika konflikta između rada i kapitala. Rastuća moć MNCs sve više potiskuje međudržavne ka međukorporacijsko-državnim odnosima, što otvara novi vid konflikta koji sve više izrasta u konflikt između procesa, koji se odvijaju unutar i između MNCs (proces intranacionalizacije i transnacionalizacije kapitala), i političkih procesa, koji se odvijaju između država, još uvijek značajnih subjekata međunarodnih političkih odnosa. Ovaj konflikt između

country's money and fiscal policies. And the gold exchange standard, established in the Bretton Woods agreements after World War II, while a good deal more flexible than the pre-World War I gold standard, still did not give individual countries full monetary fiscal sovereignty..." (P. Drucker, p. 160).

³⁰ "While the hope that governments will practice self-discipline is fantasy, the global economy impose new and more severe restraints on government. It is forcing government to back into fiscal responsibility. Floating exchange rates have created extreme currency instability, which in turn has created an enormous mass of "world money". This money has no existence outside the global economy and its main money markets. It is not being created by economic activities like investment, production, consumption, or trade. It is created primarily by currency trading. It fits none of the traditional definitions of money, whether standard of measurement, storage of value, or medium of exchange. It is totally anonymous. It is virtual rather than real money. But its power is real." (Ibid, 162).

³¹ Na stranim deviznim tržištima u 1995. cirkuliralo je dnevno u prosjeku preko \$1.230 milijardi, što je činilo apsolutno nemoćnim čak i najbogatije države da kontroliraju devizni kurs. (Financijal Times, 11 March, p.1).

sve međuzavisnijih država i MNCs, izrasta u novi vid globalnog konflikta između procesa globalizacije, s jedne strane, i identiteta lokalne zajednice, s druge strane, što ovaj konflikt neizbježno čini kulturnim i socijalnim konfliktom. U ovom novom obliku konflikta socijalna (welfare) država izrasta u značajnog partnera u globalnom socijalnom konfliktu između MNCs i društva.³²

Kroz sve izraženiju globalnu ekonomsku integraciju, država znatno gubi sposobnost kontrole nad tokovima kapitala, kretanju dobara i usluga. Država gubi moć kontrole migracijskih tokova radne snage, te gubi monopol nad stokiranjem i upravljanjem velikim brojem informacija.³³ Visok stupanj mobilnosti kapitala, dobara i usluga čini znatno otežanim državnu kontrolu u oblasti kreiranja i provođenja poreske politike, redistribucije javnih prihoda, te kreiranje makroekonomske politike. Ubiranje raznih vrsta poreza postaje sve teže za vladu zbog postojanja dugačke liste tzv. "fiscal termites" koji umnogome umanjuju moć vlade da suvereno odlučuje u ovoj, oduvijek za države rezerviranoj, oblasti. Visok stupanj preko-granične maloprodajne trgovine, rast elektronske komercijale, dramatična ekspanzija trgovine unutar MNCs, otežano oporezivanje mobilnog kapitala, te sve izraženija mogućnost zamjene bankovnih računa sa elektronskim novcem /tzv. smart card/, sve više dovode državu u novu poziciju u fiskalnoj politici.

³² "To be fair, globalization has brought dramatic benefits in some countries. Ironically, the greatest successes have been in East Asia – those very nations that did not play by the rules of the so called Washington consensus of privatization, deregulation, fiscal austerity, and lower trade barriers. Many of those countries protected their markets, redistributed land, invested in education, targeted and subsidized their exports, and purposefully ran mercantilist trade surpluses, all of which Washington winked at during the Cold War. But in recent years, most of these countries succumbed to pressures to open their economies and deregulate their financial systems. As a result, they become the major victims of the recent global economic crisis that thrust literally millions of working people back into poverty." (J. Mazur, "Labor's New Internationalism", *Foreign Affairs*, January-February 2000, vol. 79, no.1, p. 82).

³³ "The most powerful engine of change in the relative decline of states and the rise of non state actors is the computer and telecommunications revolution, whose deep political and social consequences have been almost completely ignored. Widely accessible and affordable technology has broke governments' monopoly on collection and management of large amounts of information and deprived governments of the deference they enjoyed because of it. In every sphere of activities, instantaneous access to information and the ability to put it to use multiplies the number of players who matter and reduces the number who command great authority. The effect on the loudest voice – which has been governments' – has been the greatest" (J. T. Mathews, "Power Shift", *Foreign Affairs*, January-February 1997, p. 51).

Također visok stupanj globalne mobilnosti radne snage čini znatno otežanim oporezivanje zarada radnika koje čine glavni izvor fiskalnih prihoda države.

Posebno veliki utjecaj na slabljenje moći države u fiskalnoj politici proizvest će masovna upotreba interneta. Poteškoće u lociranju internet servera, nemogućnost kontrole nad internet transakcijama (lodiranje softvera, filmova, muzike i sl.) sa čime se znatno izbjegava plaćanje poreza, autorskih prava i sl., vodi znatnom smanjenju moći države da kontrolira financijske i ekonomske tokove, što ima velikog utjecaja na slabljenje njene budžetske pozicije.³⁴

U susretu sa transnacionalnim oblikom proizvodnje država gubi znatan dio svoje sposobnosti da efektivno utiče na makroekonomsku politiku i da kontrolira posljedice nove makroekonomske strategije. Visok stupanj medjuzavisnosti u globalnim ekonomskim procesima i transakcijama prisiljava nacionalnu državu da veliki procenat svoje makroekonomske politike prenese na regionalne ili globalne institucije. Globalne financijske i monetarne institucije, kao npr. Međunarodni monetarni fond (International Monetary Fund - IMF) i Svjetska banka (World Bank), Evropska centralna banka..., imaju veliki utjecaj na nacionalnu financijsku i monetarnu politiku država preko direktnog dizajniranja i monitorisanja financijskog i monetarnog programa njihovih strukturalnih prilagodjavanja. Isto tako Svjetska trgovačka organizacija (World Trade Organization – WTO) obavezuje države članice da usklade svoje unutarnje pravne propise sa međunarodnim trgovačkim pravom kojim se reguliraju globalne financijske, monetarne i tržišne transakcije. Sa ovim se umnogome restriktira regulatorna uloga države na vanjskom planu.³⁵

Proces globalizacije koji se odvija preko MNCs složen je proces u kojem prodaja, usluge, javni odnosi i pravni poslovi isključivo bivaju lokalno determinirani, određeni uvjetima moći lokalne vlade i lokalnog tržišta, dok je proizvodnja dijelova, planiranje, istraživanje financiranje, marketing, cijene i menadžment determinirani isključivo procesima koji se odvijaju na globalnom planu, odnosno na svjetskom tržištu. Ova dvostruka unutarnja i globalna karakteristika procesa globalizacije određuje temeljnu determinantu suvremenih međunarodnih odnosa u kojima se

³⁴M. Wolf, p. 185-186.

³⁵ T. J. Sinclair, *Passing Judgment: "Credit Rating Processes as Regulatory Mechanisms of Governance in the Emerging World Order"*, *Review of International Political Economy*, Spring 1994, p. 133-159.

odvija glavni sukob između globalne i lokalne dimenzije svjetske ekonomije, u kojem funkcija nacionalne države i njenog suvereniteta biva stubokom promijenjena.³⁶

Međutim, i pored toga što moć države da regulira ekonomske, trgovačke, monetarne i finansijske odnose na tradicionalan način sve više opada, njena uloga u novoj konstelaciji međunarodnih odnosa sve više raste u novom značenju. MNCs sve više trebaju državu za regulaciju njihovih odnosa u sve napregnutijim socijalnim odnosima sa organiziranim sindikatima rada. Država mora i dalje obezbjeđivati osnovne okvire reprodukcije /socijalna politika, obrazovanje, zaštita imovinskih prava, zaštita industrijske i intelektualne svojine.../ što u tom pravcu vodi sve izraženijem jačanju njene unutarnje regulatorne funkcije u kooperaciji sa transnacionalnim kapitalom.³⁷

Smanjenje moći države da kontrolira mobilnost kapitala, radne snage, da efektivno kontrolira fiskalnu i monetarnu politiku ne znači da proces globalizacije čini državu slabijom i manje potrebnom nego što je to bilo u ranijem periodu. Značaj države u procesu globalizacije mijenja svoju prirodu i iskazuje se prije svega u njenoj sposobnosti kreirati uvjete potrebne za efektivno uključivanje zemlje u globalne integracione procese. Ovdje se prije svega misli na sposobnost države obezbjeđiti odgovarajući kvalitet i potrebnu zaštitu vlasničkih prava, odgovarajući kvalitet i efektivnost građanskih usluga, personalnu sigurnost ljudi i odgovarajuće obrazovanje sopstvenog stanovništva. Da bi se ovi preduvjeti za efektivno uključivanje u integracione procese dosegli, država mora biti čvrsto integrirana u globalnu impregniranu ekonomsku, političku i institucionalnu strukturu sa visokim stupnjem vibracija (fleksibiliteta) i identiteta sopstvenog stanovništva i njegove lojalnosti prema sopstvenoj državi iz čega i proističe njena sposobnost obezbjeđiti unutarnju stabilnost i sigurnost, što je jedan od bitnih preduvjeta za efektivno uključivanje države u globalne integracione procese, što je i preduvjet njenog političkog preživljavanja.³⁸

³⁶ "Whereas the fear in the 1970s was that multinationals would become an arm of government, the concern now is that they are disconnecting from their home countries' national interests, moving jobs, evading taxes, and eroding economic sovereignty in the process." (J.T. Mathews, p. 56) .

³⁷ "Losing its financial and monetary sovereignty may make the nation-state stronger rather than weaker." (P.F. Drucker, p. 164).

³⁸ "Globalization does not make state unnecessary. On the contrary, for people to be successful in exploiting the opportunities afforded by international integration, they need states at both ends of their transactions. Failed states, disorderly states, weak states, and

Globalna difuzija moći države

U procesu globalizacije moć države da obezbjeđuje nacionalnu sigurnost svakako je promijenjena ali ne i eliminirana. Mogućnosti rata, kao metoda rješavanja konfliktnih interesa između država, nije otklonjena mada je efektivnost rata kao metoda rješavanja konflikta znatno smanjena i suštinski promijenjena. Međutim, proces globalizacije donio je nove oblike prijetnje sa novim sadržajima koji će tražiti nove efektivnije metode otklanjanja novih prijetnji i novih izazova državi, na koje ona sama ne može efektivno odgovoriti.

Proces globalizacije ne samo da je učinio moć i silu manje učinkovitijom u rješavanju konflikata interesa u međunarodnoj zajednici i otklanjanju prijetnji sigurnosti države, već je učinio i sam pojam sigurnosti znatno složenijim. Globalni terorizam, organizirani kriminal, trgovina drogama, trgovina ljudima, korumpiranost lokalnih vladajućih režima, pranje novca, etnički i vjerski konflikti, prevrti i pobune, siromaštvo u kombinaciji sa enormnim rastom populacije i ekološke degradacije, sa sve moćnijim utjecajem ekstremno radikalnih vjerskih i političkih pokreta na široke slojeve stanovništva, čine unutarnje sigurnosno pitanje sve izraženije globalnim pitanjem. Novi oblici prijetnje miru i stabilnosti u svijetu nužno traže uspostavljanje novog međunarodnog poretka koji bi bio sposoban odgovoriti na nove izazove globalizacije.

Proces globalizacije znatno će utjecati na unutarnju socijalnu diversifikaciju države što će bitno promijeniti odnose između pojedinca i države. Drastično smanjenje cijene transporta, fantastičan razvoj mogućnosti komuniciranja, osobito nakon razvoja interneta, mogućnosti brze i frekventne komunikacije između pojedinaca i društvenih grupa sa različitim ili identičnim nacionalnim, vjerskim i kulturnim identitetima, sa čime se sve više smanjuje moć države da kontrolira centraliziranu mrežu informacija i komunikacija kao instrumenta sopstvene moći, što sve više vodi fragmentaciji tradicionalnih zajednica, što vodi rapidno brzom promjeni socijalnog i kulturnog identiteta pojedinca i grupa.

Globalno disperzijom informacione tehnologije stvaraju se mogućnosti da se razvije široke decentralizirane mreže komunikacija između brojnih grupa i zajednica, koje su utemeljene na poslovnim interesima, etničkom, vjerskom ili kulturnom

corrupt states are shunned as the black holes of the global economic system.” (M. Wolf, p. 190).

identitetu, kriminalnim ili političkim ciljevima, ili pak na socijalnom statusu njenih članova. Zahvaljujući visokom stupnju decentralizacije i “network-modelu” organizacije, za razliku od države koja je fundirana na “organizacionom piramidalnom hijerarhijskom modelu”, ove grupe postižu visok stupanj fleksibilnosti u korišćenju novih tehnologija, što ih čini značajnim novim ne-državnim faktorima globalnih odnosa.

Organizacije koje su utemeljene na “network model” koje su danas poznate kao nevladine organizacije (Non Governmental Organization - NGO) zauzimaju veoma značajno mjesto u novom globalnom hijerarhijskom poretku moći. Zahvaljujući njihovom broju, njihovim aktivnostima, fleksibilnosti, te finansijskoj moći, teško je danas zamisliti uspješno djelovanje suvremene države bez kooperacije sa ovim organizacijama.³⁹ Svojom aktivnošću nevladine organizacije sposobne su značajno utjecati i promijeniti politiku čak i najmoćnijih zemalja, otvoriti nove mogućnosti rješavanja međudržavnih problema koje same države nisu u mogućnosti riješiti, upozoriti države i međunarodnu zajednicu na brojne socijalne, humanitarne, ekonomske ili ekološke probleme koji bi mogli dovesti do međudržavnog ili čak globalnog konflikta.⁴⁰

Velike kriminalne i terorističke “mreže” koje kontroliraju ogromne sume novca⁴¹ pojavljuju se kao značajna prijetnja državi u globalnoj ekonomiji. Deregulacija i privatizacija državnih poduzeća, brzo mijenjanje komercijalnih

³⁹ «They breed new ideas; advocate, protest, and mobilize public support; do legal, scientific, technical, and policy analysis; provide services; shape, implement monitor, and enforce national and international commitments; and change institutions and norms.» (J.T. Mathews, p. 53).

⁴⁰ “NGOs’ easy reach behind others states’ borders forces governments to consider domestic public opinion in countries with which they are dealing, even no matters that governments have traditionally handled strictly between themselves. At the some time, cross-border NGO networks offer citizens groups unprecedented channels of influence. Women’s and human rights groups in many developing countries have linked up with more experienced, better funded, and more powerful groups in Europe and the United States. The latter work the global media and lobby their own governments to pressure leaders in developing countries, creating a circle of influence that is accelerating change in many parts of the world.” (Ibid, p. 54).

⁴¹ Procjenjuje se da je samo organizirani kriminal početkom 2000s kontrolirao preko 750 milijardi dolara godišnje, od toga između 400 i 500 milijardi dolara samo kroz trgovinu opojnih droga.

partnera, rast kretanja velike mase stanovništva preko nacionalnih granica, brza ekspanzija globalnog finansijskog sistema, sve manje čini države sposobnim da se suoče sa problemom organiziranog kriminala i globalnog terorizma, što ih sve više gura ka nužnosti suradnje i kooperacije sa brojnim privatnim nevladinim organizacijama. Isto tako raste utjecaj brojnih finansijskih organizacija i institucija (World Bank, International Monetary Fund...) u određivanju uvjeta pod kojim države mogu tražiti, dobijati i koristiti međunarodnu finansijsku podršku, što sve više gura državu ka nužnosti kooperacije sa ovim institucijama.

Nužnost medjusobnog kooperiranja država na planu borbe protiv globalnih terorističkih i kriminalnih mreža, te u dobijanju finansijske podrške za sopstveni razvoj, sa nevladinim organizacijama privatnog sektora, vodi sve više difuziji moći nacije-države, što otvara novo polje odnosa između države i privatnog sektora u kojem se pored kooperacije razvija i sukob oko nove preraspodjele moći.

Sve izraženija nužnost ulaženja države u koaliciju sa NGOs, što je prouzročilo i znatnu difuziju moći od države ka NGOs, država je prinuđena otvoriti vanjskom utjecaju brojna polja sopstvene isključive nadležnosti i time relativizirati brojne elemente državnog suvereniteta. Tako npr. pitanje intervencije u unutarnje stvari nacije-države koja su bila u isključivoj nadležnosti država stubokom se mijenja od završetka hladnog rata. Međunarodne organizacije kao što su UN, EU, Helsinki Watch, OSCE, traže pravo vanjske intervencije u unutarnju isključivu nadležnost države ne samo u slučaju ugrožavanja međunarodnog mira već i u slučajevima masovnog narušavanja temeljnih prava čovjeka unutar nacionalnih državnih granica, u slučajevima kada država svojim činjenjem ili nečinjenjem krši norme međunarodnog prava.⁴² Traži se pravo stranog prisustva i nadgledanje izbora za

⁴² See more about justification of external military intervention with an aim to end suppression within state and to protect refugees and other inhabitants in Adam Roberts, *Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights*, 69 INT'L AFF. 434 (1993). Also, many international lawyers are inclined to see a legal basis for intervention of the international community in the internal affairs of state in the case "when government is acting in a tyrannical manner its population, in the aim protect minorities from genocide or violent oppression, combat gross and persistent violation of human rights, and act to protect extreme cases of violence against a people." J.A. Gallant, *Humanitarian Intervention and Security Council Resolution 688: A Reappraisal in Light of a Changing World Order*, 1992 AM. U.J. INT'L POL'Y 881, at 890. A similar opinion can be seen in the statement of former UN Secretary General Javier Perez de Cuellar: "We are clearly witnessing what is probably an irresistible shift in public attitudes toward the belief that the defense of the oppressed in the

nacionalne institucije vlasti što je apsolutno bilo nezamislivo sa aspekta tradicionalnog gledanja na suverenitet nacije-države. Traže se nove pravne norme i novi standardi ponašanja u okviru kojih se sve više naziru okviri „globalnog suvereniteta“ u kojem se odvija snažna difuzija moći nacije-države.

Proces jačanja funkcionalne koalicije između države i globalnih institucija praćen je procesom difuzije političke i ekonomske moći od države ka MNCs, te ka globalnim međunarodnim organizacijama i institucijama, odnosno ka globalnim institucijama.⁴³ Ovaj proces difuzije političke i ekonomske moći, dakako i vojne moći, koji je ekstremno kulminirao poslije kolapsa Sovjetskog saveza, praćen je dvostrukim kontradiktornim trendovima.

Na jednoj strani, ovaj globalni proces transformacije međunarodne zajednice u svjetsku zajednicu viđen je uglavnom kao integracije između visokoindustrijaliziranih zemalja, velikih transnacionalnih korporacija i finansijskog kapitala, koji su gradili svjetski sistem na promociji dominacije sistema vrijednosti najrazvijenijih zapadnih zajednica.⁴⁴ Na drugoj strani, proces difuzije moći u međunarodnoj zajednici ostavio je najveći dio svjetske populacije u siromašnim i marginaliziranim društvima, koja su suočena sa brojnim socijalnim, etničkim i vjerskim podjelama i tenzijama, što podstiče

name of morality should prevail over frontiers and legal documents.” D. J. SCHEFFER ET AL., POST-GULF WAR CHALLENGES TO THE U.N. COLLECTIVE SECURITY SYSTEM: THREE VIEWS ON THE ISSUE OF HUMANITARIAN INTERVENTION 4 (United States Institute of Peace).

⁴³ S. Strange, "What Future for the State", *The Defective State Deadalus*, Vol. 124, 2/1995, p. 67.

⁴⁴ "...FDI (Foreign Direct Investment) important as it is, continues to circulate between the three main blocs of the Thriad: the great bulk of it is exchanged between the reach nations. In 1981-90, 75 per cent of investment flows were accounted for by the United States and Canada, the EU and EFTA, and Japan, countries together representing 14 per cent of the world's population in 1990. If one adds the nine most important developing-country recipients of FDI and the eight coastal provinces of China plus Beijing, these represented another 14 per cent of the world's population and took 16.5 per cent of FDI in the same period. Thus over 90 per cent of FDI was confined to just over a quarter of the world's population". (P. Hirst, "The Global Economy-Myths and Realities", *International Affairs*, 73, 3, p. 415).

njihovu globalnu kulturno-vjersku homogenizaciju zahtijevajući novi globalni sistem distribucije moći i socijalne pravde.⁴⁵

Stisnut između globalnih procesa integracije i dezintegracije, proces globalne difuzije moći kreira novo globalno socijalno i političko okruženje u kojem rastuća socijalna frustracija čini kulturni i vjerski homogenizam marginaliziranih velikih društvenih grupa sve vidljivijim i sve moćnijim. U ovom novo-nastajućem socijalnom kontekstu glavna prijetnja globalnoj sigurnosti mogla bi biti određena kao nedostatak funkcionirajuće demokratske strukture novog svjetskog poretka što bi moglo voditi daljim globalnim socijalnim i kulturnim tenzijama u suvremenoj svjetskoj zajednici.⁴⁶

Promjena prirode suvereniteta države

Jedno od temeljnih pitanja koje se nameće u eri globalizacije jeste pitanje da li globalne strukturalne promjene vode ka fundamentalnoj transformaciji suvereniteta države u okviru čega se mijenja i sama priroda moći a time i priroda nacionalne i globalne sigurnosti.

Globalne strukturalne promjene nisu imale istog efekta na sve države. Države su u proces globalnih strukturalnih promjena ušle sa različitim kulturnim i historijskim background-om, sa različitom ekonomskom strukturom, sa različitim nivom tehnološkog i demokratskog razvoja, sa različitim političkim opcijama i pretenzijama, što je imalo za posljedicu njihov različit položaju u

⁴⁵ ``We have entered a time of global transition marked by uniquely contradictory trends. Regional and continental associations of States are evolving ways to deepen cooperation and ease some of the contentious characteristic of sovereign and nationalistic rivalries. National boundaries are blurred by advanced communications and global commerce, and the by the decisions of States to yield some sovereign prerogatives to larger, common political associations. At the same time, however, fierce new assertions of nationalism and sovereignty spring up, and the other cohesion of State is threatened by brutal ethnic, religious, social, cultural or linguistic strife. Social peace is challenged on the one hand by new assertions of discrimination and exclusion and, on the other, by acts of terrorism seeking the undermine evolution and change through democratic means.`` (B. B. Ghali, *An Agenda for Peace*, United Nations, New York, 1992.).

⁴⁶ ``As a consequence of growing economic global interdependence, domestic conflict over welfare and the economic and coercive structure of the internal welfare system can no longer be isolated from the struggle between states and the imperatives of global market competition that work to redistribute wealth and material capabilities among state.`` (Edward A. Kolodžijev, *Renaissance in Security Studies*, *International Studies Quarterly* (1992), 36, p. 428.

procesu globalnih strukturalnih promjena. Sam proces globalizacije iziskivao je, s jedne strane, pojačanu ulogu države u regulaciji tržišnih odnosa, u regulaciji djelovanja transnacionalnog kapitala u formi garancije profita, garancije zaštite vlasništva, zaštite stranih investicija, zaštite intelektualne svojine, kreiranja poreske i valutne politike, kao i radnog zakonodavstva i zaštite radnika, što je dakako imalo velikog utjecaja na pravac i tempo utjecaja strukturalnih promjena na transformaciju suvereniteta država.

Da bi efektno mogla odgovoriti ovim potrebama globaliziranog kapitala država je nužno zahvatala sve veći dio BNP u formi budžetskih rashoda, sa čime se je funkcija države sve više pomjerala od funkcije socijalne zaštite stanovništva ka funkciji obezbjedjenja konkurentnosti transnacionalnog kapitala.⁴⁷

Sve izraženija dominacija transnacionalnog kapitala učinit će odnose država više relaksantnim i manje konfliktnim, iz čega će proisteći i viši stupanj interaktivnosti u njihovim odnosima, dakako i viši stupanj ovisnosti djelovanja država na globalnoj sceni. Premda se regulatorne aktivnosti država i dalje fokusiraju na nacionalnom suverenitetu, država u procesu globalizacije teško može obavljati samostalno klasične funkcije suvereniteta bez koordinacije i suradnje sa drugim državama i međunarodnim institucijama i transnacionalnim organizacijama, sa čime se umnogome mijenja i sama priroda suvereniteta države.⁴⁸

Globalna proizvodnja, uspostavljanje globalnih financija, organiziranje velikih komercijalnih banaka, stvaranje of shore kompanija, koje djeluju na

⁴⁷ P.G. Cerny, *The Changing Architecture of Politics: Structure, Agency and the Future of the State*, London: Sage, 1989, p. 205.

⁴⁸ „Why would individual states be motivated to seek to solve problems together? First, they may be forced into it by powerful social agents or movements of various kinds. I think this is one reason why today states talk to each other about global problems. It's not necessarily because they've found their own way to these problems, it is that they were forced to confront them. Secondly, and related to this, I think states have learnt that, through collaboration and the creation of common regimes and common international regulatory frameworks, they can find ways of coordinating their activity which reduce the cost to them of acting alone; reduce uncertainty and risk; spread and share information; produce public goods which they can't develop in isolation; and increase their collective effectiveness.“ (D. Held, „Globalization, Cosmopolitanism and Democracy”, IDEES of the Centre d'Estudies de Temes Contemporanis, Generalitat de Catalunya, 2001).

području više država, vodilo je u derogaciju sposobnost države da utiče na globalne ekonomske i financijske tokove, da kontrolira svoju valutnu i financijsku politiku, da kontrolira sticanje imovina stranaca i da regulira pitanje vlasništva na teritoriju pod njenom jurisdikcijom i slično. Isto tako država se u sučeljavanju sa regulatornim aktivnostima globalnih poslovnih asocijacija suočava sa znatnim limitiranjem svoje regulatorne sposobnosti, što umnogome čini njenu pravnu suverenost ograničavajućom.⁴⁹

Transnacionalna proizvodnja, intra-korporacijska trgovina, elektronske novčane transakcije, što čini samu suštinu moderne globalizacije, dramatično traže pomjeranje od klasičnog, ekskluzivno teritorijalno-političkog koncepta državnog suvereniteta, ka „globalnom funkcionalnom suverenitetu“.⁵⁰

⁴⁹T.J. Sinclair, 'Passing judgment: credit rating processes as regulatory mechanisms of governance in the emerging world order', *Review of International Political Economy* I, Spring 1994, pp. 133-59.

⁵⁰ In particular, supra-territorial capitalism has cost contemporary states one of the principal marks of sovereignty: namely, complete and exclusive control of the national currency and associated financial markets. For example, globally circulating monies have greatly complicated a state's management of its money supply, exchange rates and interest levels. With volumes on the world's wholesale foreign exchange markets running at \$1,230 billion per day in 1995, even the most powerful states cannot singly maintain their target exchange rates. Meanwhile, global banking has offered ample scope for money laundering, tax evasion and reckless lending. Indeed, laundered money, which today moves as much as \$500 billion per annum through banks in the United States alone, has financed mafia-type organizations that have grown to rival the state in certain districts of Brazil, China, Colombia, Italy, Pakistan, Russia, and Thailand. Likewise, Eurobonds lie beyond the regulatory authority of the state in whose currency they are denominated. Trans-border equity listings avoid supervision by the state in which the company headquarters is located. Trillions of dollars in global derivatives business, too, operate in relative detachment from territorial jurisdiction. Indeed, few government regulators are close to understanding the 'rocket science' of the more complex derivatives instruments. On the whole, the power of global finance capital is such that governments have felt constrained to appease the markets with insistently applied policies to lower inflation and public sector deficits-often with painful consequences for weaker sectors of the population. More tangible forms of global capital also readily override state sovereignty. For example, trans-border manufacturing and trading companies regularly frustrate tax collectors through transfer pricing and offshore corporate registration. These firms can also with relative ease relocate production facilities and sales outlets to other jurisdictions if they find a particular state's regulations overly burdensome. Usually this threat alone is sufficient to make a state amenable to, inter alia, privatization and liberalization.

Da bi obezbjedila nesmetano i uspješno inkorporiranje u regionalne i globalne kooperacije, u okviru kojeg jedino može preživjeti, država je sve više zainteresirana ustupiti dio svoje klasične (pravne) suverenosti regionalnim i međunarodnim organizacijama i globalnim institucijama.⁵¹ Brojne države u svoje ustave unose „dobrovoljna“ ograničenja svoje suverene nadležnosti nastojeći time obezbjediti što povoljniji položaj u procesu globalnih strukturalnih promjena.⁵² Uz to, brojna ograničenja državnog suvereniteta u procesu globalizacije, često su rezultat pritiska transnacionalnog kapitala, prije svega na male i manje moćne nacionalne države, koje su prisiljene pribjeći restrikciji suvereniteta da bi preživjele.⁵³

Thus governments have not pursued 'deregulation' or flocked to the WTO as a result of sovereign initiative, but because (rightly or wrongly) they assume such steps to be indispensable to jobs creation, technology transfer and general economic prosperity in a globalizing world.

⁵¹ „Today, some of the most fundamental problems we face, for example, the regulation of trade, the management of financial instability, exploding inequalities, the protection of the environment and the defence of the genetic basis of humankind are not issues which can any longer be solved by states or a people acting alone. Most modern political theory presupposes the idea of a self-determining people that can set it's own fate. Today, we're in the world of 'overlapping communities of fate', where the fate of different peoples is interconnected, set either by powerful states or by processes - from financial markets to the environment - which are global in their scope and ramification.“ (D. Held, 2001).

⁵² “Several state constitutions in fact explicitly prescribe the cession of sovereignty in the interest of regional collaboration. (The Italian, Portuguese and Spanish constitutions contain such provisions in respect of the European Union. Latin American governments participating in the Mercosur trade pact are currently exploring similar formulations.) Since 1978 the International Monetary Fund has, through so-called Article IV consultations, undertaken detailed authoritative reviews of the macroeconomic policies of its member governments. The IMF and World Bank have exercised even greater influence over a government's monetary and fiscal policies when these agencies design and monitor a structural adjustment program (SAP), as they have done at one time or another since the late 1970s for over 100 countries. The recently created World Trade Organization marks another striking growth of supra-state governance. For example, the WTO charter commits member states to alter their statutes and procedures to conform with trans-world trade law and in trade disputes a WTO ruling against a state is binding unless every member of the organization votes to overturn the judgment. In these ways and others, many decisions concerning the regulatory environment for capitalism now come to rather than from the state”.

⁵³ For example, weaker states in particular tend to need an IMF/World Bank stamp of approval before they will obtain flows of FDI or a rescheduling of their trans-border debts, let

Sve izraženija transformacija klasičnog pravnog suvereniteta države u procesu globalizacije, dramatično vodi u institucionalnu i teritorijalnu decentralizaciju države, u kojoj lokalne institucije države bivaju moćnije linkirane sa transnacionalnim korporacijama, međunarodnim i regionalnim institucijama ili institucijama drugih država, nego sa centralnim institucijama svoje matične države, sa čime se gubi unutarnja teritorijalna i institucionalna koherentnost nacionalnog suvereniteta države.⁵⁴

Kako su MNCs jedan od najmoćnijih instrumenata obezbjeđivanja države sa nužno potrebnim finansijskim sredstvima za njeno funkcioniranje, sa novim tehnologijama i sa vojnom opremom, to država sve izraženije inklinira prilagodjavanju svojih unutarnjih regulatornih propisa potrebama i interesima MNCs te stvaranju odgovarajućeg ambijenta atraktivnog za transnacionalni kapital, što suverenitet nacionalne države sve izraženije uvodi u visok stupanj fluidnosti i difuzije, što nije ništa drugo do refleks borbe između transnacionalno organiziranog kapitala i lokalno-nacionalno sindikalno organiziranog rada. U tom konfliktu između transnacionalnog kapitala i sindikata dolazi do velike krize geo-političkog koncepta suvereniteta države.

Ka novom globalnom sigurnosnom kompleksu

Opadanje značaja zemljišta kao faktora proizvodnje i sve izraženiji rast značaja mobilnosti kapitala i mobilnosti rada, sa dramatičnim razvojem aplikativnih tehnologija u razvoju transporta i informatike, i sa sve izraženijim izrastanjem faktora novog kompleksa znanja i inventivnosti u određujući demijurg globalnog

alone new credits. Meanwhile, global business lobbies like the WEF and the Alliance for GATT Now a pressure group of 285 firms spearheaded by Texas Instruments, have been among the strongest proponents of the WTO.

⁵⁴ In China, Guangdong, Xinjiang, Shandong, and Yunnan Provinces have similarly distanced themselves from Beijing in dealing with trans-border companies. Tatarstan has done the same vis-à-vis Moscow. In southern India the state of Andhra Pradesh is, in the context of a campaign to attract FDI, negotiating its own structural adjustment loan with the World Bank, separately from the central government in New Delhi. (see more in D. S. G. Goodman and G. Segal, eds, "China deconstructs: politics, trade and regionalism" (London: Rutledge, 1994). And Financial Times, 26 March 1997, p. 6.

ekonomskog razvoja, značaj državnih granica u procesu globalizacije početkom ovog stoljeća, drastično opada u odnosima između država.⁵⁵

Visok stupanj tehnološke povezanosti i visoka rezonanca mobilnosti kapitala i rada, vodi sve izraženijem rastu međuzavisnosti u međunarodnoj zajednici drastično smanjujući mogućnost rješavanja konflikta vojnim mjerama, osobito među razvijenim zemljama.⁵⁶ Pomjeranje istočnoevropskih zemalja i novih zemalja nasljednica Sovjetskog saveza, kao i zemalja Trećeg svijeta, ka modelu tržišne ekonomije sa demokratskim institucijama, nosilo je nove promjene sa političkim naznakama sa čime ekonomski razvoj ovih zemalja i njihova povezanost sa razvijenim zemalja sve više potiskuje vojni faktor kao način rješavanja međudržavnih problema i u ovom dijelu svijeta.

Nakon sloma koncepta „Hladnog rata“ tradicionalna uloga države u obezbjeđenju nacionalne sigurnosti sve se više pomjera od vojno-političkog ka tehnološko-tržišnom faktoru što dovodi do sve intenzivnijeg međuzavisnog odnosa

⁵⁵ “In one way or another, discussions of globalization usually highlight the question of borders, i.e. the territorial demarcations of state jurisdictions, and associated issues of governance, economy, identity and community. Around this theme of borders one can distinguish three common understandings of the term 'globalization'. The first identifies globalization as an increase of cross-border relations. The second treats globalization as an increase of open-border relations. The third regards globalization as an increase of trans-border relations. Although these three notions overlap, they also have qualitatively different emphases. The third conception is the newest and offers the most distinctive and helpful insight into contemporary world affairs. Subsequent sections of this article will therefore build on the notion that globalization involves a growing transcendence of borders” (J. A. Scholte, “Global Capitalism and State, International Affairs”, Royal Institute, Vol. 73, no. 3, July 1997).

⁵⁶ “Liberal theories emphasize that changes in the global economy shift the cost/benefit ration for war and that changed incentives, in turn, influence the likely-hood of conflict. With the respect to the globalization of production the only prominent argument in this regard is advanced by Richard Rosecrance, who maintains that recent production shifts by multinational corporations have caused the structure of the most advanced countries to change in a way that reduces greatly the economic benefits of seizing territory, thereby lowering the likely-hood of war” (S. G. Brooks, 2005, Producing Security: Multinational Corporations, Globalization, and the Changing Calculus of Conflict, Princeton University Press, Princeton and Oxford, p. 45).

vojnog i ekonomskog sistema sigurnosti, sa čime ekonomska i vojna sigurnost države nose visok stupanj međusobne sublimacije, ali i kontradikcije.

Eliminacija sigurnosne autarkičnosti odrazit će se kako na djelovanje malih država koje nisu bile u mogućnosti da adekvatno obezbijede svoj sigurnosni sistem izolirano, tako i velikih super sila kojima u odsustvu tehnološke internacionalizacije prijeti opasnost tehnološkog zaostajanja, što nosi opasnost i slabljenja njihove vojne moći. Internacionalizacija u vojno-tehnološkom kompleksu isključuje samodovoljnost a samim tim i sposobnost i najmoćnijih država da samostalno vode velike i komplicirane vojne operacije.

Kako tehnološki razvoj sve izraženije vodi sužavanju razlika između proizvodnje namjenjene za civilne i vojne potrebe, svaka izolacija u vojno tehnološkom razvoju vodila bi ne samo slabljenju vojne odbrambene moći države, već i u drastično opadanje stupnja disperzivnosti proizvodnih aktivnosti MNCs, što bi imala dramatičan utjecaj na ekonomsku poziciju prvenstveno visokorazvijenih zemalja, kao domicilnih zemalja velikih MNCs. Otuda će strukturalne promjene inherentno sve više potiskivati državu ka sve višem stupnju otvorenosti i medjuzavisnosti, što će stubokom mijenjati njihovu sigurnosnu politiku, tražeći novi pristup kako nacionalnom tako i globalnom konceptu sigurnosti.

Novi odnos između država i novih globalnih nedržavnih subjekata vodi u nužnost definiranja novog koncepta nacionalne i posebno globalne sigurnosti. U novim uvjetima sigurnost države se postiže lakše pošto nova globalna ekonomija sve više smanjuje razloge za vođenje oružanih konflikata u cilju uspostavljanja vojne i političke kontrole nad drugim državama, što je u prethodnoj fazi razvoja međunarodne zajednice najčešće bio preduvjet ekonomskog razvoja nacije-države. Strukturalnim promjenama koje su nastale krajem prošlog stoljeća ne samo da se umanjuje potrebe za političkom kontrolom nad teritorijima drugih država, čime se umanjuje potreba za vođenjem osvajačkih ratova, već se značajno reduciraju beneficije koje su u prethodnoj fazi razvoja proisticale iz vojno-političke kontrole teritorija drugih država. Zahvaljujući strukturalnim promjenama, na kojima ja baziran proces globalizacije proizvodnje, svaka vojno-politička kontrola stranih teritorija vodi direktnom smanjenju atraktivnosti za strane direktne investicije u zoni konflikta, što vojno-političku okupaciju čini ekonomski destimulativnom za državu. Istovremeno svaka vojno-politička kontrola stranog teritorija nužno zahtjeva, kako političku, tako i ekonomsku centralizaciju, što nužno vodi ka reduciranju inventivno-proizvodne profilakse u politički kontroliranim regijama što drastično

smanjuje ekonomsko-tehnološke beneficije vojne okupacije.⁵⁷ Iste negativne vibracije mogu se detektirati i u regijama sa visokim stupnjem kulturnih, vjerskih ili rasnih tenzija, ili uspostavljenog modela kulturne, rasne ili vjerske dominacije i hegemonizma.

Kako nova znanja, nove tehnologije, inovacije i informacije, kao mobilni faktori globalne proizvodnje, teško da mogu biti stavljeni pod kontrolu države putem povećanja vojne sile, to državu sve više čini nemoćnom da ih kontrolira na ovaj način. Istovremeno, mogućnost stranog kapitala da proizvodi na lokalnom tržištu za potrebe lokalnog stanovništva umanjuje značaj niza političkih mjera koje država poduzima u cilju zaštite domaćeg tržišta.⁵⁸ Proizvodnja dobara na lokalnom tržištu za lokalnog potrošača, čini strane MNCs sve senzibilnijim prema kupovnoj sposobnosti odnosno prema životnom standardu lokalnog stanovništva, sa čime se uspostavlja potpuno novi link između globalne proizvodnje i razvoja lokalne zajednice, odnosno lokalne zajednice i stranog kapitala.

Zahvaljujući ovoj promjeni u odnosima između faktora proizvodnje i države, uspostavljen je novi oblik odnosa između država kao i države i društva. U tim odnosima vojna sila gubi tradicionalni značaj za dalji ekonomski razvoj nacionalne države i međunarodne zajednice. Strukturalne promjene koje su se desile u relacijama između faktora proizvodnje vode prerastanju znanja u određujući faktor proizvodnje, koji sve više prerasta u kompleksnu filozofiju novog razvoja,⁵⁹ koja sve dramatičnije zahtjeva i novu filozofiju međunarodnih odnosa i novi model globalnog sigurnosnog kompleksa.

U novoj filozofiji globalne sigurnosti od određujućeg je značaja pomjeranje fokusa od koncepta prijetnje i ugroženosti ka konceptu mogućnosti preživljavanja i stvaranja osjećanja globalne sigurnosti, kao kohezivnim faktorima post-modernističke globalne zajednice.⁶⁰ Zastupnici ove filozofije globalnog sigurnosnog

⁵⁷ Ibid, p. 161

⁵⁸ See more in Stephen G. Brooks, *Producing Security* (2007), Princeton University Press, Princeton and Oxford, p. 16-46.

⁵⁹ P.F. Drucker, p. 166

⁶⁰ "In the uncertain world of subsistence societies, the need for absolute standards and a sense that an infallible higher power will ensure that things ultimately turn out well filled a major psychological need. One of the key functions of religion was to provide a sense of certainty in insecure environment. Physical as well as economic insecurity intensify this need.."(R.

kompleksa (B. Buzan, O. Waever, M. Kelstrup, P. Lemaitre, C. Bretherton, G. Ponton), prvenstveno polaze od koncepta tzv. društvene sigurnosti (societal security), definirane u etno-nacionalnom terminu, u okviru koje se apostrof stavlja na regionalnu integraciju u okviru koje se efektivnije doseže etno-nacionalni identitet i osjećanje mogućnosti preživljavanja etno-nacionalnih zajednica, što vodi daljoj intenzifikaciji globalne integracije i međuzavisnosti, sa čime se umnogome jačaju refleksi novog oblika razmišljanja o nužnosti suradnje i kooperacije između država, što amortizira uzroke brojnih nacionalnih, etničkih i vjerskih konflikata u eri globalizacije.

Ovaj novi oblik razmišljanja u postmodernističkom pristupu međunarodnim odnosima odbacuje postojanje samo jedne interpretacije realnosti u svijetu o tome kako je međunarodna zajednica organizirana i šta država mora uraditi da bi preživjela, kao što to čine realisti i institucionalisti. Za njih kompleksnost ponašanja čovjeka, dakle i zajednice, određena je prije svega različitim kulturnim, vjerskim i historijskim determinantama, te otuda za njih je mnogo značajnije razumijevanje alternativnih interpretacija globalne i nacionalne sigurnosti, što vodi eliminaciji unilateralnog određenja mira i sigurnosti.⁶¹

Pomjeranje fokusa sigurnosnog pitanja od prijetnje i ugroženosti ka kompleksu suradnje i kooperacije u cilju dosezanja mogućnosti preživljavanja, traži novi tzv. komunitarni diskurs sigurnosti, u okviru kojeg osjećanje sigurnosti preživljavanja određujuće utiče na ponašanje čovjeka, što zajednicu vodi u koncept nove realnosti, u kojoj se kooperacija iskazuje kao određujuća determinanta demokratizacije i mogućnosti preživljavanja zajednice, i time dosezanja sopstvenog kulturnog, nacionalnog i etničkog identiteta. Slijedeći nit ovakvog razmišljanja sve se više vrši otklon od državno-centričnog sistema međunarodnih odnosa ka komunalnom i globalnom društvu u kojem se sve izraženije kreira globalna ekonomija, globalne pravne norme i globalne komunikacije, što vodi stvaranju elemenata globalne kulture i globalnog identiteta. što vodi ka dramatičnoj krizi klasičnog teritorijalno-političkog koncepta suvereniteta države.

Inglehart, "Globalization and Postmodern Values", *The Washington Quarterly*, Winter 2000, pp. 223-224).

⁶¹ "If the world is thought of in terms of anarchy then 'power politics' will be seen as the solution to the problem of insecurity. On the other hand, if anarchy and power politics are not seen as being an endemic feature of global history then other more peaceful approaches to security might be tried." (J. Baylis and S. Smith, 2005, "The Globalization of World Politics", Oxford University Press, p. 315).

Kriza klasičnog geo-političkog suvereniteta države praćena je sa novim globalnim prijetnjama čije se rješenje više ne može tražiti u koordinatama tradicionalnog djelovanja teritorijalno ograničene moći države. Ekološke katastrofe, globalno siromaštvo, velike epidemije, globalni terorizam kao i globalno povezani organizirani kriminal, nužno traže globalni sistem djelovanja, u kojem država dobija novu ulogu u kreiranju novog globalnog društva, dakle i novu ulogu u kreiranju osjećanja mogućnosti preživljavanja čovjeka i zajednice, što i čini temelj novog funkcionalnog koncepta globalnog suvereniteta.⁶²

LITERATURA

Knjige:

A. M. Sloughter *"A New World Order"*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2004.

A. Roberts, *Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights*, 69 INT'L AFF. 434, 1993.

D. Held, *"Globalization, Cosmopolitanism and Democracy"*, IDEES of the Centre d'Estudies de Temes Contemporanis, Generalitat de Catalunya, 2001.

D. S. G. Goodman and G. Segal, eds, *"China deconstructs: politics, trade and regionalism"* London: Rutledge, 1994.

E. A. Kolodžijev, *Renaissance in Security Studies*, International Studies Quarterly, 1992.

F. Fukuyama, *"State Building – Governance and World Order in the 21st Century"*, Cornell University Press, Ithaca. New York. 2004.

⁶² "What globalization can bring to bear on the topic of security is an awareness of widespread systemic development without any resulting need to downplay of the role of the state, or assume its obsolescence. The question that has to be addressed by the student of contemporary security is not whether security should be reconceptualized around individuals or societies as alternatives to the state, but how the practice of states is being reconfigured to take account of new concerns with human rights and social identity." (I. Clark, "Globalization and International Relations Theory", Oxford University Press, 1999, p. 125).

I. Clark, *“Globalization and International Relations Theory”*, Oxford University Press, 1999.

J. Baylis and S. Smith, *“The Globalization of World Politics”*, Oxford University Press, 2005.

P.G. Cerny, *The Changing Architecture of Politics: Structure, Agency and the Future of the State*, London: Sage, 1989.

S. G. Brooks, *Producing Security: Multinational Corporations, Globalization, and the Changing Calculus of Conflict*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2005.

Z. Khalilzad and I. O. Lesser (eds), *“Sources of Conflict in the 21st Century, Project AIR Force”*, Rand, 1998.

Članci:

A. M. Slaughter, *“The Real New Order”*, Foreign Affairs, November/December, 1997.

B. B. Ghali, *An Agenda for Peace*, United Nations, New York, 1992.

J. A. Scholte, *“International Affairs”* (Royal Institute of International Affairs” 1944) Vol. 73, No. 3, Globalization and International Relations (Jul., 1997), p. 427-452.

J. Mazur, *“Labor’s New Internationalism”*, Foreign Affairs, January-February 2000, vol. 79, no.1, p. 82.

J. T. Mathews, *“Power Shift”*, Foreign Affairs, January-February 1997, p. 51.

J. Sachs, *“International Economics, “Unlocking the Mysteries of Globalization”* Foreign Policy, 110/1998, p. 218.

J. Sachs, 2005, *“The End of Poverty”*, Penguin Books, p. 30-31.

M. Wolf, "Will the Nation-State Survive Globalisation?", *Foreign Affairs*, January-February 2001, p. 182.

P. Hirst, "The Global Economy- Myths and Realities", *International Affairs*, 3/1997, p.411.

P. G. Cerny, "Globalization and the Changing Logic of Collective Action," *International Organization*, Vol. 49, no. 4, Autumn 1995.

P. F. Drucker, "The Global Economy and the Nation-State", *Foreign Affairs*, September-October 1997, vol. 76. no. 5, p. 168-169.

R. O. Keohane and Joseph S. Nye Jr., "Globalization: What's New? What's Not (And So What)", *Foreign Affairs*, Spring 2000, p. 108.

R. L. Heilbroner in M.I T. Klaire, "The New Challenges to Global Security", *Current History*, April 1993, p. 156.

R. Kaplinski, "Micro-Electronic and the Third World", *Radical Science Journal*, 55/1981.

R. Inglehart, "Globalization and Postmodern Values", *The Washington Quarterly*, Winter 2000, pp. 223-224.

R. Rosecrance, "Economic and National Security: The Evolutionary Process", p. 209-210, in *Security Studies for the 21st Century*, 1997.

S. G. Brooks and W. C. Wohlforth, "Power, Globalization, and the End of the Cold War", *International Security*, vol. 25, 3/2000, p. 35-36.

S. Strange, "The Defective State", "What Future for the State", *Deadalus*, Vol. 124, 2/1995, p. 59-60.

T. J. Sinclair, *Passing Judgment: "Credit Rating Processes as Regulatory Mechanisms of Governance in the Emerging World Order"*, *Review of International Political Economy*, Spring 1994, p. 133-159.

Ruso, Žan Žak, *Društveni ugovor, Školska knjiga, Zagreb, 1978.*

Soboul, Albert, Francuska revolucija, Naprijed, Zagreb 1989.

Sokol, Smiljko, Politička i ustavna povijest jakobinskog razdoblja Francuske revolucije, Globus, Zagreb 1989.